

SEN-JERMEN MİLLİ ARXEOLOGİYA MUZEYİ

Anar Ağalarzadə,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
E-mail: anararxeoloq@mail.ru

Avropanın tanınmış tarixi-memarlıq abidələri içərisində xüsusi yer alan mərkəzlər vardır ki, ekspozisiya və fondlarında qoruyub saxladıkları zəngin maddi mədəniyyət nümunələri ilə tarixdə mühüm izlər qoymuşlar. Luvr muzeyi, Versal sarayı, Napoleonun evi, Paris Notrdam kilsəsi, Müqəddəs Sen-Jermen qəsrləri kompleksi və başqalarını misal göstərmək olar. Məqalədə sonuncu – Sen-Jermen qəsrləri və muzey müəssisəsi haqqında bəhs ediləcək. Əlbəttə, bu, təsadüfi deyil. Əvvəla, ona görə ki 2017-ci ildə adını qeyd etdiyimiz məşhur muzeyin 150 yaşı tamam oldu. Həmçinin vaxtilə, hələ XIX əsrin sonlarında Azərbaycan çarizminin tərkibində olan zaman fransız arxeoloqlarının yurdumuzun cənub bölgəsindən arxeoloji qazıntılar nəticəsində əldə edərək Avropaya daşdıqları zəngin maddi mədəniyyət nümunələri bu muzeyin ekspozisiyasında nümayiş etdirilir və arxeoloji fondlarda

saxlanılır. İlk növbədə, dünya şöhrətli muzey kompleksinin yaranma tarixinə nəzər salmaq daha məqsədəuyğundur. Çünki hələ Avropada İntibah dövrünün yadigarları olan bu kral qəsrləri kompleksi özündə tarixin ən yaxşı canlı şahidi – saray divarlarını qoruyub saxlamışdır (7).

Qeyd edildiyi kimi, Fransanın məşhur muzeyləri içərisində Sen-Jermen Milli Arxeologiya Muzeyi xüsusi orijinallığı ilə seçilir. Həmçinin vaxtilə fransız mesenatlarının kolleksiya halında topladıkları maddi mədəniyyət nümunələrini özündə birləşdirir. Muzeyin yaranması, inkişaf tarixi elə özü qədər qədim və çoxşaxəlidir. Nəhəng binalardan – qəsrlərdən ibarət sanki bir kompleksi xatırladır. Bu qəsrlər kompleksi Fransada Müqəddəs Sen-Jermen qəsrləri adı ilə məşhurdur.

Sen-Jermen qəsrləri aşağıdakılardır: 1. Birinci qəsr. 2. İkinci qəsr. 3. Kral I Fransuanın qəsri və 4. Muzey qəsri.

Arxeoloji materialların sərgiləndiyi muzey qəsri XVI əsrin sonlarında inşa edilib və onu orijinal memarlıq ansamblı hesab etmək olar. Maraqlıdır ki, muzey qəsri zallarının qapıları mesenatların adı ilə bağlıdır: Kapitan zalı, Piette zalı, Plisk zalı, Müqəddəs Periyer zalı, Henri Martin zalı, Andrey Malroks zalı. Əşyalar ibtidai icma quruluşundan başlayaraq bütün ictimai-iqtisadi formasiyaları nümayiş etdirir və xronoloji ardıcılıqla düzülüşdür. Muzey əvvəllər "Antik keltlər və qall-romanlar muzeyi" adlandırılırdı. Lakin zaman keçdikcə daha qədim dövrlərə məxsus yaxşı ekspozitnlardan ibarət kolleksiyalar daxil oldu və "Milli antik əşyalar muzeyi"nə çevrildi. 2005-ci ildən "Milli Arxeologiya Muzeyi" adını da-

şıyan müəssisədə daha uyğun kolleksiyaların qorunmasının əsası qoyuldu. 2009-cu ildən milli arxeologiya və milli mülklər adı altında birləşərək milli səlahiyyətlər statusu aldı, eləcə də "Milli Arxeologiya və Sen-Jermen milli mülkləri" adlandırıldı.

Ekspozisiya zallarındakı təxminən 29.000 arxeoloji və etnoqrafik əşyalar qədim insanların həyat və fəaliyyəti, onların "icad və ixtiralarının" məhsulu hesab edilir. Kolleksiyaların əksəriyyəti Paleolit dövrü incəsənəti və keltlər incəsənətinə aiddir. 2 milyondan artıq nümunə isə fondda mühafizə olunur.

Muzeyin ekspozisiya zallarını gəzdikcə çox maraqlı tapıntılarla tanışlıq mümkündür. Qədim və zəngin ənənələri birləşdirən nümunələr dövr baxımından xronoloji ardıcılıqla düzülüşdür.

Muzeydə ibtidai dövrə aid çoxlu kolleksiyalar saxlanılır. Paleolit dövrü ekspozisiyasında Avropanın qədim insan tipi olan *Homo-erectus* adlı insan kəlləsi tapıntılar arasındadır. Burada həmçinin ilk insan alətləri və əldə edilmiş od qalıqları da nümayiş etdirilir. Orta Paleolit dövrünə – neandertal tipli insanlara məxsus incəsənət nümunələri ekspozisiyada xüsusi nəzərə çarpır. Həmin dövrə aid tapıntılarda heyvan təsvirləri çox qabarıq olduğu halda, insan fiqurları inkrustasiya ilə naxışlanmışdır. Lakin təxminən 25 000 illik tarixə malik Orta Paleolit dövrünə aid "Kapuş xanımı" fiquru bəlkə də Avropanın Paleolit incəsənəti arasında ən nadir incilərdən biridir. Bu miniatur fiqur üzərində qayğı, fikir, bədii gözəllik və alətlərlə işləmək bacarıqlarına vərdişin formalaşmasını asanlıqla izləmək mümkündür.

Tunc – Erkən Dəmir dövrünə aid arxeoloji materiallar arasında çoxlu sayda at və atlı aristokrat fiqurları tapılmışdır. Artıq e.ə. VI əsrin başlanğıcından yunan-etrusk incəsənəti meydana çıxır ki, bunu da "kral" və yaxud "kraliça" hesab edilən fiqur və heykəllər vasitəsilə müşahidə etmək mümkündür. Aristokratlar ailəsinə məxsus heykəllər çox nəhəngliyi ilə seçilir. Onların qəbir sərəbələri də öz

möhtəşəmliyi ilə fərqlənir. E.ə. VI əsrin sonlarından qadınların cəmiyyətdə rolu azalmağa başladı. Tunc və dəmir ilə işləmək qadın üçün daha əziyyətli ola bilərdi. Lakin bu zaman qadınların cəmiyyətdəki rolu hakimiyyət simvoluna çevrilir, daha doğrusu, artıq yeni qadın hakimler sinfi formalaşırdı. Muzeyin kolleksiyaları içərisində toxunduğumuz evolyusiyayı göstərə biləcək bir "şahzadə" qəbri saxlanılır. E.ə. VI əsrin sonlarına aid nadir tapıntı Sena çayı yaxınlığındakı Sent Kolomb adlı ərazidə aşkarlanmışdır.

Muzeyin ekspozisiya zallarında qall-romanlar (e.ə. 52 – bizim eranın 486-cı illəri), ilkin orta əsrlər (eramızın V əsrdən VIII əsrin ortalarına qədər) və inkişaf etmiş orta əsrlərə (VII–X əsrlər) aid xeyli sayda arxeoloji artefaktlar təqdim edilir.

Muzeydə dünya arxeologiyası

zalı da fəaliyyət göstərir ki, burada 5 qitədən toplanmış müxtəlif məzmunlu arxeoloji tapıntılar vardır. Afrikanın Paleolit və Neolit dövrü mədəniyyətləri ilə tanışlıq, svilzasiyanın çiçəkləndiyi Aralıq dənizi hövzəsi və Orta Şərq (Misir, antik Suz və İran) ərazisinə aid tapıntılar öz incelikləri ilə diqqət çəkir. Asiya və Amerika qitələrindən tapılmış artefaktlar daha çox obsidian (dəvəgözü vulkanik süxuru) qəlpələrindən hazırlanmış alətlərlə təmsil olunur.

Sen-Jermen Milli Arxeologiya Muzeyinin elmi fondunda, vurğulandığı kimi, 2 milyondan artıq maddi mədəniyyət nümunələri mühafizə edilir. Muzey Jak və Henri de Morqan qardaşlarının apardığı tədqiqatlar nəticəsində mühüm arxeoloji kolleksiyaları (keramika, silah, metal fiqurlar və s.) qoruyub saxlamaqdadır. Bu materialların araşdırmaları yüksək şəkildə qiymətləndirilir və kolleksiya halındadır. Qeyd edildiyi kimi, kolleksiyalar arasında xeyli sayda arxeoloji materiallar vaxtilə Cənubi Qafqazdan aparılmış tunc, dəmir və antik dövrlərə məxsus nümunələrdir. Arxeoloji qazıntıları aparan Jak de Morqan Avropa kolleksiyalarını zənginləşdirmək üçün buradan tapdığı əşyaları Fransaya daşımışdır.

Muzeydə Azərbaycanın maddi mədəniyyət nümunələri təxminən 100 qutuda toplanıb ki, bunlar da saxsı və metal qablar, tunc və dəmirdən bəzək əşyaları, silahlar, müxtəlif təyinat və tərkibə malik muncuq və asma bəzəklərdən ibarət kolleksiyalardır. Metal nümunələrin, demək olar ki, əksəriyyəti XX əsrin 80-ci illərində Fransanın ən aparıcı laboratoriyalarında bərpa edilmişdir.

Muğan mədəniyyətinin nümunələri olan silahlar əsasən qılınc-lar, xəncərlər, baltalar və nizə ucluqlarından ibarətdir (5). Fond-da mühafizə olunan arxeoloji materialların əksəriyyəti saxsı qab nümunələridir. Morqanın Hovil, Keraveladi, Veri, Rəzgov, Tülü və başqa kəndlərdə qazdığı qəbirlərdən çoxlu sayda saxsı qab nümunələri – küpə, bardaq, yarımşar formalı kasalar, vaza, boşqab

və s. aşkarlanıb. Bu saxsı məmulatları müxtəlif ölçülü və formalı olub məişətdə və dəfn ayini zamanı istifadə üçün hazırlanıb. Arxeoloji materiallar arasında bəzək aşıyaları, qızıldan diskələr, tunc sığğalar, sancaqlar, bilərziklər, üzüklər, muncuqlar sayca üstünlüyə malikdir. Fondada saxlanılan 1 ədəd tunc kəmər maraqlı doğurur. J. de Morqan bu kəməri Coni kəndində apardığı qazıntılar zamanı tapıb (5). Döyüşçüyə məxsusluğu ehtimal edilən kəmər e.ə. XII–XI əsrlərə aiddir.

Beləliklə, Avropanın tanınmış muzeylərindən biri olan Sen-Jermen Milli Arxeologiya Muzeyi və burada saxlanılan arxeoloji nümunələrin xüsusi əhəmiyyəti aydınlaşdı. Muzeyin maddi mədəniyyət sərəvətləri keçmişin və gələcəyin yadigarları kimi yüksək şəkildə mühafizə edilir və zaman keçdikcə elmi tədqiqatlara cəlb olunur. ♦

Ədəbiyyat:

1. Kərimov S.K. Lerik rayonunun arxeoloji abidələri. Bakı, Araz–2006, 164 s.
2. Махмудов Ф.Р. Культура юго-восточного Азербайджана в эпоху бронзы и раннего железа. Баку, Nafta-press–2008, 216 ст.
3. Xəlatbəri M.R. Talış vilayətindəki Tul nekropolunda arxeoloji qazıntıların nəticələri//Gilan–1383, 297 səh. (fars dilində).
4. Khalatbari M.R. A report in Occasion of the Second Congress for Talish// Culture and civilization. Gilan–2007, 60 pag.
5. Morgan J de. Mission scientifique en Perse. Tome quatrieme. Recherches archeologiques. Premiere partie, 125 page. Chapitre II, page. 14–125. Paris, Ernest leroux editeur–1896.
6. Caucase, Egipte et Perse: Jacques de Morgan (1857–1924) pionnier de l'aventure archeologique//cahiers de musee d'Archeologie Nationale, Paris–2009, numero 1, 191 page.
7. Musee d'Archeologie national Domaine national Saint-Germain-en-Laye//Dossier de presse–2011.

Резюме

В статье сообщается об одном из известных европейских музеев – Сен-Жерменском Национальном Археологическом Музее. В нынешнем году упомянутому знаменитому музею исполнилось ровно 150 лет. Среди, приблизительно, двух миллионов археологических экспонатов музея имеются также и предметы из Азербайджана.

Ключевые слова: Французская Республика, Сен-Жерменский Национальный Археологический Музей, королевский дворец, археологические экспонаты, Жак де Морган, эпоха поздней бронзы – раннего железа, керамическая посуда и оружие.

Summary

The article deals with one of Europe's famous museums – Saint-Germain National Archaeological Museum. Of course, it was not accidental. Because, this year is the 150th anniversary of the famous museum that we mentioned above. Among roughly two million of archaeological artefacts stored in the museum fund there are items taken away from Azerbaijan.

Key words: the French Republic, Sen Germain National Archaeological Museum, the Royal Palace, archaeological exhibits, Jacques de Morgan, the Late Bronze-early Iron Age, pottery and weapons.